

## Landbrugets Driftsøkonomi under Krigen, belyst ved Regnskabsresultater fra de to første Krigsaar.

Foredrag i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab d. 28. Marts 1917\*).  
Af Prof. O. H. Larsen.

Naar man staar overfor en Undersøgelse af Landbrugets økonomiske Forhold under Krigen, er der selvfølgelig forskellige Veje at gaa. I Hovedsagen maa dog en saadan Undersøgelse baseres paa den officielle Statistik, suppleret med de Oplysninger, som eventuelle Regnskabsresultater fra enkelte Landbrug eller Dele deraf kan give.

Hvilken af disse to Veje, man fortrinsvis vil følge, maa i nogen Grad afhænge af det specielle Formaal med Undersøgelsen, men hvor denne fortrinsvis gaar ud paa en Belysning af de enkelte Driftsgrenes Økonomi, er det naturligt at lægge Hovedvægten paa Regnskabsresultaterne, saa meget mere som vor officielle Statistik, netop naar det gælder Landbrugets Driftsøkonomi, endnu er ret ufuldstændig. Dertil kommer, at de officielle Tal for vor Omsætning med Udlandet til Dels mangler for Krigsaarenes Vedkommende, hvilket yderligere vanskeliggør en Undersøgelse af denne Art. Til Gengæld er der som bekendt af Det statistiske Departement under Krigsaarene udført et

---

\*) Den lange Tid, der er forløbet, siden Foredraget blev holdt, har, navnlig paa Grund af Amerikas senere Inddragelse i Krigen og de ugunstige Vejrforhold, i væsentlig Grad ændret Landbrugets økonomiske Stilling, hvilket maa tages i Betragtning ved Gennemlæsningen.

Forf.

overordentlig stort Ekstraarbejde til Belysning af forskellige herhen hørende Forhold, bl. a. en Udvidelse af Prisstatistiken, aarlige eller endnu hyppigere Kreaturtællinger, Arealopgørelser, Korntællinger m. m., hvilket Arbejde selvfølgelig kan drages til Nytte ved en saadan Undersøgelse.

Hvad den anden Gruppe af Talmateriale angaar — de fra forskellige Dele af Landet offentliggjorte Landbrugsregnskaber —, saa er dette Materiale, naar man undtager Kontrolregnskaberne, endnu saa lille af Omfang, at det alene af denne Grund ikke lader sig gøre at drage vidtgaaende almene Slutninger derfra, saa meget mere som Materialets Uensartethed yderligere begrænser dets Anvendelighed. Naar jeg alligevel har gjort et Forsøg paa at samle og sammenstille nogle af de Regnskabsresultater, som foreligger fra de to første Driftsaar under Krigen, saa er det som nævnt for derigennem at fremskaffe et Supplement til den officielle Statistik paa Omraader, hvor denne navnlig glipper, d. v. s. med Hensyn til Belysningen af Produktionsforholdene indenfor de forskellige Hovedgrene af Landbrugets Erhvervsvirksomhed.

Da Krigen udbrod i Eftersommeren 1914, og Vanskelighederne ved vor normale Ind- og Udførsel straks viste sig paa en meget faretruende Maade, gav disse Vanskeligheder Anledning til adskillige Overvejelser og Betragtninger med Hensyn til den Udvikling, som vort Landbrug har taget i den sidste Menneskealder og navnlig siden Aarhundredskiftet. Det blev fremhævet fra forskellig Side, at dansk Landbrug paa Grund af den ensidige Udvikling af vor dyriske Produktion i alt for høj Grad var kommet i Afhængighed til Udlandet, baade med Hensyn til Grundlaget for denne Produktion og med Hensyn til Afsætningen af dens Produkter. Det var navnlig den stærke Udvikling af Flæske- og Smørproduktionen, som gav Anledning til Betæneligheder, dels fordi begge disse Produktioner, og navnlig den første, for en væsentlig

Del er baseret paa Tilførsel udefra, dels fordi Produkterne er af en saadan Beskaffenhed, at de ret hurtig vil være udsat for en betydelig Værdiforringelse, hvis Forbindelsen med det udenlandske Marked brister.

Denne dobbelte Fare, som viste sig straks ved Krigens Begyndelse, og som siden gentagne Gange har formørket Landbrugets Horisont, kunde selvfølgelig, i Forbindelse med den Forskydning i Prisforholdet mellem Korn og dyriske Produkter, som Krigens Udbrud medførte, give god Anledning til Overvejelser af eventuelle Ændringer i det almindelig anvendte Driftssystem her i Landet.

Ser vi et Øjeblik paa Tabel 1, der angiver Noteringen for nogle af de vigtigste Landbrugsprodukter den første Uge i hver Maaned af de to første Krigsaar og det nærmest forudgaaende Normalaar, saa er denne Forskydning ret iøjnefaldende, selv om Materialet ikke er fuldstændigt. Medens Bygprisen ret hurtigt, og navnlig i Begyndelsen af 1915, stiger til omkring det dobbelte af Prisen før Krigen, er Stigningen for de dyriske Produkter, men især for Smør og Flæsk, betydelig svagere og foregaar i en mere jævn Kurve.

Tager man hele det første Krigsaar og sammenligner Noteringerne herfra med det forudgaaende Aars Noteringer, saa er Bygprisen steget med ca. 80 pCt., medens Stigningen for Smørret kun repræsenterer 15—16 pCt. og for Flæsket ca. 20 pCt.

Ganske vist var Stigningen for Vintersæd paa Grund af de allerede i December og Januar fastsatte Maksimalpriser betydelig ringere end for Vaarsæden, men der vilde dog, navnlig med Henblik paa Prisforskydningen i det første Halvaar under Krigen, ikke have været noget paa-faldende i, om disse Forhold havde givet sig Udslag i en noget større Kornproduktion i 1915 og en Udvidelse af Arealet med direkte Salgsafgrøder i Forbindelse med en Indskrænkning af Kreaturholdet og Arealet med Foderafgrøder, navnlig Rodfrugtarealet.

Tab. 1. Prisnoteringer for de vigtigste Landbrugsprodukter.

(Noteringen gælder den 1ste Uge i hver Maaned.)

	Byg, 2r. pr. 100 kg Kr.	Majs pr. 100 kg Kr.	Soyakager pr. 100 kg Kr.	Smør pr. $\frac{1}{2}$ kg Ore	Æg pr. kg Ore	Ungt Køer sl. Vægt pr. 50 kg Kr.	Flæsk pr. 100 kg Kr.
August 1913 .....	—	10.60	13.80	100	110	50	118
Septbr. — .....	—	10.70	14.00	106	120	50	112
Oktober — .....	12.30	10.80	13.90	112	135	49	116
Novbr. — .....	12.00	10.30	13.90	111	175	49	100
Decbr. — .....	12.00	10.50	13.90	112	185	47	104
Januar 1914 .....	12.20	10.80	13.70	118	160	47	102
Februar — .....	12.30	10.50	13.50	105	150	44	102
Marts — .....	11.80	10.60	12.80	106	112	46	98
April — .....	11.80	10.70	12.70	104	100	47	102
Maj — .....	—	—	12.80	95	96	46	100
Juni — .....	—	—	12.80	97	100	48	96
Juli — .....	—	—	13.10	102	107	46	94
Middel .....	—	—	13.41	105	129	47	104
August 1914 .....	—	—	—	—	105	—	—
Septbr. — .....	15.50	—	—	101	116	46	98
Oktober — .....	17.75	—	16.00	118	145	45	106
Novbr. — .....	19.50	—	16.85	115	195	46	104
Decbr. — .....	21.00	—	18.75	127	200	50	110
Januar 1915 .....	26.00	21.20	20.75	133	200	55	116
Februar — .....	27.75	24.00	24.00	126	180	52	122
Marts — .....	25.50	23.90	23.00	121	140	52	128
April — .....	22.50	19.80	19.00	121	122	64	136
Maj — .....	22.50	18.50	18.00	125	126	68	140
Juni — .....	25.00	19.20	20.25	120	140	74	150
Juli — .....	24.75	18.20	21.50	127	150	74	150
Middel .....	22.52	—	19.81	121	152	57	124
August 1915 .....	22.00	17.90	21.75	143	160	75	154
Septbr. — .....	20.50	16.45	21.25	140	165	84	158
Oktober — .....	18.25	17.20	20.85	170	235	93	160
Novbr. — .....	19.50	17.60	23.75	166	205	90	158
Decbr. — .....	22.75	20.10	25.00	168	270	87	156
Januar 1916 .....	22.25	21.40	25.25	136	220	89	154
Februar — .....	22.50	22.00	25.00	140	175	95	156
Marts — .....	22.00	—	25.00	149	165	107	154
April — .....	23.75	22.75	25.50	142	200	112	158
Maj — .....	24.50	22.40	26.50	136	—	119	164
Juni — .....	23.50	21.00	26.25	135	—	118	166
Juli — .....	24.25	20.15	26.50	140	—	107	170
Middel .....	22.15	—	24.38	147	—	98	159

At adskillige Landbrug foretog en saadan Driftsændring i det første Krigsaar, er ogsaa en Kendsgerning, men Prisforholdenes videre Udvikling, navnlig i det andet Krigsaar, i Forbindelse med forskellige Regeringsforanstaltninger standsede i Hovedsagen atter denne Udvikling og gav dem Ret, som hele Tiden havde advaret mod en stærk Reduktion af Besætningen og Rodfrugtarealerne. Thi medens Kornprisen fra August 1915 til August 1916 holdt sig omtrent paa samme Højde, steg Smørret med ca. 20 pCt., Flæsket med ca. 30 pCt. og Kødet endog med 80—90 pCt. I hvilken Grad de her nævnte Forhold nu faktisk har øvet Indflydelse paa Arealbenyttelsen, er navnlig for det første Krigsaars Vedkommende vanskeligt med Sikkerhed at afgøre, dels fordi vi mangler en Arealopgørelse fra det nærmest forudgaaende Aar, og dels fordi Arealtællingerne under Krigen er foretaget med et noget andet Formaal for Øje end de normale Tællinger, af hvilke den sidste fandt Sted i 1912. Ved Arealtællingerne i 1915 og 1916 har man kun søgt Oplysning om Størrelsen af det Areal, som er inde under regelmæssig Omdrift. Eng, vedvarende Græs, Lucerne og forskellige andre, mindre væsentlige Kulturer samt benyttet Brak er ikke medtagne, og dette har givet Anledning til nogen Usikkerhed med Hensyn til visse Arealtal, saaledes at disse maa benyttes med Varsomhed ved Sammenligning med den forudgaaende Tælling.

Betragter vi imidlertid Tabel II, som er udarbejdet paa Grundlag af Statistisk Aarvog for 1916 og Departementets særlige Publikation vedrørende Anvendelsen af det dyrkede Areal i 1916 \*), vil vi se, at for de tre først anførte Hovedgrupper af Afgrøder er Ændringerne i det samlede Areal ikke store; først naar vi kommer til Græs og Grønfoder samt Brak, kommer der Bevægelse i Tallene, men overfor disse Bevægelser er det, at man efter

---

\*) Statistiske Medd. 4. Række, 53. Bind, 1. Hefte.

mit Skøn maa stille sig noget reserveret, hvilket jeg senere skal komme tilbage til.

For Kornafgrøderne — taget under eet — er der en Nedgang fra 1912 til 1915 paa ca. 18,000 ha; men det er muligt, at denne Nedgang for en Del skyldes, at man ved Tællingen i 1915 bestemt havde præciseret Ønskeligheden af under denne Gruppe kun at anføre Kornafgrøder til Modenhed, medens der ved tidligere Tællinger maaske er kommet mindre Grønfoderarealer med her ind under. Denne Aarsag kan imidlertid ikke have været medvirkende til Nedgangen fra 1915 til 1916, og om end denne Nedgang er noget mindre — ca. 13,000 ha —, saa peger den dog altsaa i samme Retning. Det kan derfor med temmelig stor Sikkerhed slaas fast, at den Fremgang i Kornarealet, som man nærmest havde været berettiget til at vente, har der ikke været. Den tal-mæssige Nedgang i Arealet — ca. 30,000 ha — falder udelukkende paa Rugen — og mere til. Rugarealet alene er formindsket med ca. 51,000 ha fra 1912 til 1916, svarende til en Femtedel af Arealet. Hveden har forøget sit Areal med ca. 12,000 ha fra 1912 til 1915; men ganske vist er der atter en Nedgang paa ca. 5000 ha fra 1915 til 1916. For Vaarsædsarealerne er Forskydningerne procentvis smaa; mest iøjnefaldende er Bygarealets Udvidelse fra 1912 til 1915; men i det følgende Aar er der atter nogen Nedgang, og det maa i denne Forbindelse ogsaa erindres, at en Del af Bygarealets Udvidelse skyldes Dyrkningen af Vinterbyg. Hvad iøvrigt Nedgangen i Vintersædsarealet angaar, skal jeg ikke her komme nærmere ind paa de forskellige Aarsager, som har været medvirkende, og som hyppigt har været omtalte. For Rugens Vedkommende er Nedgangen en Fortsættelse af en ca. 20-aarig Bevægelse, men denne synes ganske vist at have faaet et kraftigt Stød fremad ved Krigen og de Foranstaltninger, som denne har medført. For Hvedens Vedkommende er det ikke umuligt, at Nedgangen ogsaa var begyndt allerede før Krigen som en Reaktion mod den

Tab. 2. Det dyrkede Areal, angivet i 1000 ha.

	1912	1915	1916	Tilvækst i pCt.		
				19 <sup>12</sup> /15	19 <sup>15</sup> /16	19 <sup>12</sup> /16
Hvede .....	54.0	66.5	61.4	+ 23.1	÷ 7.7	+ 13.6
Rug .....	245.8	210.9	194.8	÷ 14.2	÷ 7.6	÷ 20.8
Byg .....	241.4	260.5	256.3	+ 7.9	÷ 1.6	+ 6.2
Havre .....	428.4	414.3	421.6	÷ 3.3	+ 1.8	÷ 1.6
Blandsæd .....	180.4	180.2	185.0	÷ 0.1	+ 2.7	+ 2.6
Korn ialt .....	1150.0	1132.4	1119.0	÷ 1.5	÷ 1.2	÷ 2.7
Kartofler .....	61.1	66.6	64.2	+ 8.9	÷ 3.6	+ 4.9
Foderroer .....	261.8	286.4	278.8	+ 9.4	÷ 2.6	+ 6.8
Sukkerroer .....	32.4	32.1	31.5	÷ 1.0	÷ 1.8	÷ 2.3
Cikorie .....	1.0	0.85	1.4	÷ 14.9	+ 65.	+ 40.5
Rodfrugt ialt .....	356.4	385.8	375.9	+ 8.3	÷ 2.6	+ 5.5
Bælgsæd .....	4.0	3.0	4.4	÷ 25.2	+ 45.5	+ 8.8
Boghvede .....	2.4	3.3	3.8	+ 36.3	+ 14.6	+ 56.3
Græsfrø .....	12.2	11.8	12.4	÷ 3.6	+ 5.0	+ 1.2
Kløverfrø .....	0.7	1.2	1.1	+ 79.2	÷ 10.8	+ 59.8
Roefrø .....	2.8	2.2	3.4	÷ 24.1	+ 59.1	+ 20.7
Andre Afgrøder ialt .....	22.2	21.5	25.1	÷ 3.3	+ 16.7	+ 12.8
Kløver og Græs*) .....	708.6	750.4	787.7	—	—	—
Grønfoder*) .....	67.6	35.0	36.6	—	—	—
Græs og Grønfoder ialt .....	776.2	785.4	824.3	—	—	—
Helbrak*) .....	86.9	70.6	70.2	—	—	—
Halvbrak*) .....	69.6	93.1	77.3	—	—	—
Brak ialt .....	156.5	163.7	147.5	—	—	—

stærke Opgang, der havde fundet Sted i de nærmest foregaaende Aar; men det er dog sandsynligt, at Krigsforanstaltningerne ogsaa her har været medvirkende til Nedgangen, som uden Tvivl er fortsat i det sidst forløbne

\*) Tallene for Græs, Grønfoder og Brak er mindre anvendelige som Sammenligningsgrundlag, da der er anvendt forskellige Fremgangsmaader ved Tællingen i de tre Aar.

Aar, bl. a. paa Grund af de vanskelige Besaaningsforhold i Efteraaret 1916 \*).

Rent bortset fra den meget uheldige Indflydelse, som Vintersædsarealets Indskrænkning har haft for vor Brødkornsforsyning, som jeg senere skal komme tilbage til, maa denne Udvikling ogsaa driftsteknisk set beklages, thi den betyder en Førringelse af Sædskiftet og derigennem af Jordens Renhed og Kulturtilstand.

For Rodfrugtarealernes Vedkommende er Forandringerne ikke store; der er fortsat Fremgang i Kartoffel- og Foderroearialet fra 1912 til 1915, men derefter nogen Nedgang baade for Kartoffler, Foderroer og Sukkerroer. Nedgangen er dog ikke større, end at den meget vel kan siges at være begrundet i den Reduktion af Kreaturbeholdningen, som jeg senere skal komme tilbage til, og i de forøgede Vanskeligheder ved at skaffe den fornødne Arbejdskraft. Desværre er disse Vanskeligheder jo ikke blevne mindre siden, og dette i Forbindelse med Knapheden paa Kunstgødning maa forudsættes yderligere at friste til Formindskelse af disse Arealer, hvilket for Kartofflernes og Sukkerroernes Vedkommende især maa beklages.

Den følgende Arealgruppe, som omfatter Bælgsæd, Boghvede og Frøafgrøder, indtager tilsammen kun ca. 25,000 ha, eller ca. 1 pCt. af det samlede, dyrkede Areal, men da det er kostbare Afgrøder, spiller de økonomisk set en større Rolle, end Arealtallene lader formode, og den stærke Prisstigning, som Krigen har medført for alle disse Afgrøder, forøger yderligere deres økonomiske Betydning, hvilket i Forbindelse med en energisk Agitation rimeligvis vil bevirke en fortsat stærk Forøgelse af disse Arealer, som allerede mellem de to næstsidste Tællinger har været Genstand for nogen Udvidelse. For Bælgsæd og Boghvede kan en saadan Udvidelse kun hilses med

---

\*) Ved den ekstraordinære Optælling af Vintersædsarealerne i Februar 1917 blev Rugarealet opgjort til ca. 185 000 ha og Hvedearialet til ca. 55 000 ha.



Glæde, eftersom de begge er værdifulde Frønæringsplanter. For Frøafgrøderne stiller Forholdet sig noget anderledes, idet man her maa skelne mellem den Frøavl, som fortrinnsvis tjener til Hjemmeforsyning, og den, som udelukkende er baseret paa Eksport, thi skønt det ikke drejer sig om store Arealer, saa kan man dog ikke under de nuværende Forhold se ganske bort fra, at vi her har at gøre med Afgrøder, som for en væsentlig Del lægger stærkt Beslag paa baade Arbejdskraft og Gødning uden at yde noget vægtigt Bidrag til Løsning af Folkeernærings- og Fodringssspørgsmaalet. Om det derfor under disse Forhold kan anses for ønskeligt at faa en stærk Udvidelse af Frøarealet, maa vistnok betvivles. Der er ganske vist ikke noget at sige til, at gamle, erfarne Frøavlere udvider Avlen paa de kendte Omraader, men Faren ligger i, at saa mange ikke kyndige Folk begynder Frøavl paa et Tidspunkt, da man vel mindre end nogen Sinde kan vide, hvorledes Afsætningsforholdene vil stille sig, og begynder med Kulturer, der netop i særlig Grad kræver Forudsætninger, som de fleste Steder mangler.

Græs- og Grønfoderarealerne viser som Helhed en stærk Udvidelse ved Tællingerne baade i 1915 og 1916, men denne Udvidelse, som alene falder paa Græsmarkerne, medens Grønfoderarealet har været i stærk Nedgang fra 1912 til 1915, beror sikkert for en Del paa den Omstændighed, at der ikke særskilt er spurgt om Størrelsen af Arealet med vedvarende Græs, hvorved formentlig en væsentlig Del af dette Areal er gaaet med ind under Sædskiftets Græsmarker. Der er næppe Grund til at tro, at den Nedgang i Græsmarksarealet, som har kendetegnet de sidste Arealtællinger før Krigen, pludselig skulde have forvandlet sig til en saa stærk Opgang, og paa samme Maade maa man vistnok vise sig noget skeptisk overfor den stærke Udvidelse af Halvbraksarealet, som Tallene fra 1912 til 1915 udviser. — Da der ikke ved de to sidste Tællinger særskilt er spurgt om »Benyttet Brak«, er der

vistnok nogen Sandsynlighed for, at en Del af dette Areal kan være kommet med ind under Halvbraksarealet.

Derimod er Nedgangen i Helbraksarealet sikkert i god Overensstemmelse med de virkelige Forhold; Spørgsmaalet er kun, om den har været endnu større; ogsaa her kan der være Tale om en forskellig Opfattelse af Tallene, men personlig er jeg af den Opfattelse, at Nedgangen fra 1912 til 1916 rettest bør ansættes til de anførte 17,000 ha, svarende til ca. 20 pCt. \*)

Det vilde vel ikke have været urimeligt, om denne Nedgang havde vist sig noget større; men paa den anden Side tror jeg ikke, at man bør være ked af, at der paa dette Omraade er vist noget Maadehold, thi en stærkere Benyttelse af Brakmarken vilde let have medført en yderligere Formindskelse af Brødkornsarealerne, navnlig Hvedearealet, og rimeligvis ogsaa en Formindskelse af Udbyttet pr. Arealenhed.

Ser vi bort fra Græs- og Grønfoderarealerne, hvis Tal altsaa maa anses for mindre paalidelige, er de mest iøjnefaldende Forandringer vedrørende Agermarkens Benyttelse Forskydningen mellem Vintersæd og Vaarsæd samt Formindskelsen af Helbraksarealerne. Nogen Nedgang i den samlede Planteproduktion kan disse Forandringer ikke tænkes at have medført; en anden Ting er, at vi siden Krigens Udbrud har haft to relativt daarlige Høstaar, idet baade 1914 og 1916 gav betydelig under Middelhøst, medens 1915 kun var et jævnt godt Høstaar.

Sammenlignet med Femaaret 1909—1913 stiller Udbyttet for de tre Aar sig som angivet i Tabel 3.

Vender vi os nu fra disse officielle Tal til Tallene fra de forannævnte Regnskaber for ad denne Vej at skaffe os et Overblik over Planteproduktionens Rentabilitet i de to første Krigsaar, saa frembyder disse Tal trods for-

\*) I Stat. Med. 4. Række, 53. Bind, 1. Hefte angives Helbraksarealet til 133 420 ha, og gaas ud fra dette Tal bliver Nedgangen 47 pCt. i Stedet for 20 pCt.; men de 133 420 ha omfatter baade, hvad man tidligere har betegnet som Renbrak og som »Benyttet Brak«.

skellige Mangler, som det vil føre for vidt her at komme nærmere ind paa, en Del af Interesse.

**Tab. 3. Høstudbyttet, angivet i Afgrøde-Enheder.**

	1909—13	1914	1915	1916
Kærne.....	2.29	1.95	2.30	2.08
Halm.....	0.70	0.55	0.57	0.70
Rodfrugter.....	1.68	1.64	2.01	1.65
Hø.....	0.72	0.65	0.46	0.85
Ialt...	5.39	4.79	5.34	5.28

**Tab. 4. Antal Landbrug og Arealtiliggende.**

Forening	1913—14		1914—15		1915—16	
	Antal Landbrug	Areal ha	Antal Landbrug	Areal ha	Antal Landbrug	Areal ha
Samsø Landboforening.....	11	34.6	11	34.6	11	34.6
Kolding Herreds Landboforening ...	13	57.0	18	69.0	16	66.0
Kolding Omegns do. ...	—	—	11	55.0	10	53.0
Tyrsting-Vrads Herreds do. ...	—	—	9	39.0	7	30.8
Ribe Amts vestre do. ...	—	—	13	18.2	9	22.0
Vejle Amts do. ...	—	—	—	—	6	16.0
Odense Omegns do. ...	—	—	23	40.7	34	49.7
Københavns Amts do. ...	21	50.4	26	54.0	43	56.0
Frederiksborg Amts Planteavlforen.	—	—	21	—	27	39.7
Ialt...	45	—	132	—	163	—

Materialets Omfang og Oprindelse fremgaar i nogen Grad af Tabel 4. Hvor der har foreligget Regnskaber fra Aaret 1913—14, er disse medtagne; men det har desværre kun været Tilfældet i et Mindretal af Foreningerne. Hovedparten af de benyttede Regnskaber stammer fra større og mindre Bønderbrug; egentlige Husmandsbrug forekommer meget sjældent, hvorimod der er medtaget enkelte større Gaarde paa indtil 2—300 ha. — En Del af

Landbrugene har kun ført Pengeregnskab, men det store Flertal har dog tillige et temmelig udførligt Driftsregnskab. Desværre afviger disse Driftsregnskaber i Enkeltheder saa meget fra hinanden, at jeg ikke har anset det for forsvarligt at tage Gennemsnitstal af Tallene fra de enkelte Foreninger; men i Principet er Opgørelsesmaaden hovedsagelig den samme, idet man overalt har taget *Duborgs, Landhusholdningsselskabets* eller *Iversens* Regnskabsform som Mønster. Ganske vist har man flere Steder stillet sig nogenlunde frit overfor Modellen, men det vilde føre for vidt her at gøre nærmere Rede for disse Friheder, og naar man i Hovedsagen indskrænker sig til at sammenligne Tallene fra de enkelte Foreninger hver for sig, anser jeg det ogsaa for mindre nødvendigt.

Et Forhold maa jeg dog gøre opmærksom paa, fordi det er af særlig Betydning ved Sammenligningen af Produktionsforholdene for de tre Hovedgrupper af Afgrøder: **K o r n**, **R o d f r u g t** og **G r æ s**. Sædvanlig sammenfattes under disse Betegnelser henholdsvis:

- 1) Korn og Bælgsæd til Modenhed (inkl. Brak).
- 2) Foderroer og Kartofler (event. tillige Sukkerroer).
- 3) Græs og Grønfoder.

Herfra gøres dog Afvigelser af forskellig Art. Flere jyske Foreninger henfører saaledes, naar Grønfoderarealet er lille, dette under Kornafgrøder; en enkelt Forening henfører de respektive Frøafgrøder under Rodfrugt og Græsmarker, medens man ellers sædvanlig, naar Frøavlens spiller en større Rolle, giver denne en særlig Konto. Det samme sker undertiden med Sukkerroer og Kartofler, naar disse Afgrøder indtager saa store Arealer, at det vilde blive misvisende at slaa dem sammen med Foderroerne.

En anden Ulighed maa jeg ogsaa gøre opmærksom paa: Regnskabsaaret er ikke overalt det samme. Der begyndes i de forskellige Foreninger lige fra 1. April til 1. Juli, og ikke engang indenfor samme Forening er Terminen altid den samme. Dette kan selvfølgelig i Tider

Tab. 5. Kornafgrødernes Produktionsforhold.

	Antal Brug	Antal F.-E. pr. ha	Værdi i Kr. pr. ha	Udnyttelses- pris pr. F.-E.	Driftsudgifter i Kr. pr. ha	Produktions- pris pr. F.-E.	Driftsoverskud	
							Kr. pr. ha	Øre pr. F.-E.
<b>Samsø Ldbf.</b>								
1913/14...	11	3673	438	11.9	248	6.8	190	5.1
1914/15...	11	2999	561	18.6	253	8.5	308	10.1
1915/16...	11	3088	571	18.8	258	8.7	313	10.1
Stign. i pCt....		÷ 16.0	30.0	58.0	4.0	27.9	64.7	98.0
<b>Kolding Herreds</b>								
Ldbf. 1913/14...								
1914/15...	13	2832	306	11.1	191	7.5	115	3.6
1914/15...	18	2843	515	18.9	229	8.6	286	10.3
1915/16...	16	2570	551	21.5	281	11.4	270	10.1
Stign. i pCt....		÷ 9.3	80.1	93.7	47.1	52.0	134.7	180.6
<b>Kolding Omegns</b>								
Ldbf. 1914/15...								
1914/15...	11	2431	442	18.4	213	9.2	229	9.2
1915/16...	10	2258	492	21.6	300	13.4	192	8.2
Stign. i pCt....		÷ 7.1	11.3	17.4	40.8	45.7	÷ 16.2	÷ 10.9
<b>Tyrsting-Vrads H.</b>								
Ldbf. 1914/15...								
1914/15...	9	2252	409	17.7	207	10.0	202	7.7
1915/16...	7	1687	374	21.9	264	16.1	110	5.8
Stign. i pCt....		÷ 25.1	÷ 8.6	23.7	27.5	61.0	÷ 45.5	÷ 24.7
<b>Ribe Amts vestre</b>								
Ldbf. 1914/15...								
1914/15...	13	2249	406	18.3	230	10.6	176	7.7
1915/16...	9	2234	468	20.0	274	11.6	194	8.4
Stign. i pCt....	—	÷ 0.7	15.2	9.3	19.1	9.4	10.2	9.1
<b>Københavns Amts</b>								
Ldbf. 1913/14...								
1913/14...	14	3234	345	10.7	220	6.8	125	3.9
1915/16...	27	3144	593	18.9	281	8.9	312	9.9
Stign. i pCt....		÷ 2.8	71.9	76.6	27.7	30.9	149.6	153.8

som disse, hvor Prisforskydningerne er saa store, nok faa nogen Betydning, men dog ikke mere, end at en Sammenstilling af Tallene er forsvarlig.

For Kornafgrødernes Vedkommende giver Tabel 5 Oplysning om Produktionsforholdene. Paa en enkelt Forening nær er der ikke nogen stor Forskel paa Produktionens Størrelse i de to Krigsaar og i Virkeligheden heller ikke paa dens Rentabilitet; de Forskydninger, som findes, gaar i forskellig Retning i de forskellige Foreninger og vilde paa det nærmeste ophæve hinanden, hvis man tog Gennemsnitstal. Derimod er Forskellen iøjnefaldende, naar man sammenligner de to Krigsaar med Regnskabsaaret 1913—14. Skønt Afgrøden i de tre Foreninger, hvor en saadan Sammenligning er mulig, har været mindre i Krigsaarene end i det foregaaende Aar, er Afgrødens Værdi steget med ca. 60 pCt. og Udnyttelsesprisen pr. F.-E. med ca. 70 pCt.; da Driftsudgifterne samtidig kun er steget med ca. Halvdelen, bliver Driftsoverskudet for de tre Foreninger i Gennemsnit mere end fordoblet. Særlig stærk er Stigningen i Københavns Amt, hvor direkte Kornsalg vel nok spiller en større Rolle end i de andre Foreninger. Der findes ikke i de foreliggende Regnskaber nogen Adskillelse mellem Vintersæd og Vaarsæd, men andet Steds fra, f. Eks. fra Konkurrencerne her paa Sjælland saavel som fra Malmøhus Len, har man Tal, der viser, at Driftsudgifterne for Vintersæd, og navnlig for Hvede, ligger 15—30 pCt. højere end for Vaarsæd, hvilket ikke er uden Interesse i Forbindelse med den Kendsgerning, at Prisen paa Vintersæd under hele Krigen har ligget kendelig lavere end Vaarsædsprisen.

For Rodfrugternes Vedkommende er Forholdet vidt forskelligt fra Kornmarkerne, hvilket nærmere fremgaar af Tabel 6. Her er Afgrødens Værdi ikke væsentlig forskellig fra 1913—14 til 1914—15, medens Forskellen er meget iøjnefaldende for de to Krigsaar og uden Undtagelse til Gunst for det sidste. Denne Forskel skyldes alene den højere Udnyttelsespris pr. F.-E. i 1915—16,

Tab. 6. Rodfrugtafgrødernes Produktionsforhold.

	Antal Brug	Antal F.-E. pr. ha	Værdi i Kr. pr. ha	Udnyttelses- pris pr. F.-E.	Driftsudgifter i Kr. pr. ha	Produktions- pris pr. F.-E.	Driftsoverskud	
							Kr. pr. ha	Øre pr. F.-E.
Samsø Ldbf.								
1913/14...	11	6471	686	10.8	420	6.6	266	4.2
1914/15...	11	6340	628	9.9	424	6.7	204	3.2
1915/16...	11	7443	1043	14.3	501	6.9	542	7.4
Stign. i pCt....		15.0	52.0	32.4	19.3	4.5	103.8	76.2
Kolding Herreds								
Ldbf. 1913/14...	13	4049	439	11.0	333	8.5	106	2.5
1914/15...	18	4317	506	11.8	389	9.2	117	2.6
1915/16...	16	4141	834	20.1	515	12.8	319	7.3
Stign. i pCt....		2.3	90.0	82.7	54.7	50.6	200.9	192.0
Kolding Omegns								
Ldbf. 1914/15...	11	4000	460	11.5	360	9.2	100	2.3
1915/16...	10	4070	824	19.6	545	13.3	279	6.3
Stign. i pCt....		1.8	79.1	70.4	51.4	44.6	179.0	173.9
Tyrsting-Vrads H.								
Ldbf. 1914/15...	9	4405	540	12.2	347	8.1	193	4.1
1915/16...	7	3695	816	22.2	489	13.1	327	8.7
Stign. i pCt....		÷ 16.1	51.1	82.0	40.9	61.7	69.4	112.2
Ribe Amts vestre								
Ldbf. 1914/15...	13	4728	604	12.8	407	8.8	197	4.0
1915/16...	9	4605	742	16.3	521	11.6	221	4.7
Stign. i pCt....	—	÷ 2.6	22.8	27.3	28.0	31.8	12.2	17.5
Københavns Amts								
Ldbf. 1913/14...	13	6552	822	12.5	449	6.9	373	5.7
1915/16...	20	6000	924	15.4	552	9.2	372	6.2
Stign. i pCt....		÷ 8.4	12.4	23.2	22.9	33.3	0	8.8

idet Afgrødens Størrelse gennemgaaende er omtrent den samme begge Aar. Driftsudgifterne er selvfølgelig ogsaa stegne stærkt for disse Afgrøder, varierende fra 20—50 pCt., men da Afgrødens Værdi i flere Foreninger er steget med det dobbelte, bliver Driftsoverskudet, paa enkelte Undtagelser nær, meget stort i 1915—16, der saaledes adskiller sig skarpt fra de to foregaaende Aar. Som Regel er Kartoffelmarkerne ikke skilt ud fra Foderroerne; men hvor det er Tilfældet, har de i 1914—15 givet et større Driftsoverskud end Roerne, i 1915—16 derimod noget mindre; selv paa Samsø, hvor Udbyttet ellers er meget stort, 238 hkg pr. ha, kan de ikke maale sig med Foderroerne.

Græs- og Grøn foder afgrøder, som findes belyst i Tabel 7, forholder sig i Hovedsagen som Rodfrugter. Fra 1913—14 til 1914—15 er der en ringe eller ingen Værdistigning i Forhold til Afgrødens Størrelse, i 1915—16 en meget stærk Stigning. Stigningen i Driftsudgifterne betyder her mindre end for Rodfrugterne, og navnlig i de jyske Foreninger, hvor Udnyttelsesprisen pr. F.-E. er særlig høj i 1915—16, bliver Driftsoverskudet derfor stort, om end aldrig saa stort som i Rodfrugtafgrøderne.

Sammenfatter vi kortelig Resultatet af de Oplysninger om Planteproduktionens Økonomi, som de tre Tabeller giver, saa viser dette, at Kornafgrøderne i det første Krigsaaar har haft absolut Overtaget, medens Rodfrugterne, og i de jyske Foreninger tillige Græsmarkerne, har givet det største Driftsoverskud i det sidste Krigsaaar. Sammenligner man imidlertid det sidste Krigsaaar med Aaret før Krigen, er Kornafgrøderne alligevel den Afgrødegruppe, der procentvis har forøget sit Driftsoverskud stærkest under Krigen, navnlig paa Øerne.

Driftsoverskudet er jo imidlertid ikke det samme som Nettogevinsten ved Produktionen. Denne fremtræder først, naar vi fra Driftsoverskudet tillige trækker Andel i Renter, Skatter og Driftslederløn, og disse Udgifter for-



Tab. 7. Græs- og Grønfoderafgrødernes Produktionsforhold.

	Antal Brug	Antal F.-E. pr. ha	Værdi i Kr. pr. ha	Udnyttelses- pris pr. F.-E.	Driftsudgifter i Kr. pr. ha	Produktions- pris pr. F.-E.	Driftsoverskud	
							Kr. pr. ha	Øre pr. F.-E.
<b>Samsø Ldbf.</b>								
1913/14...	11	2688	273	10.2	71	2.6	202	7.6
1914/15...	11	2492	241	9.6	71	2.8	170	6.8
1915/16...	11	2233	309	13.9	79	3.7	230	10.2
Stign. i pCt....		÷ 16.9	13.2	36.3	11.3	42.3	13.9	34.2
<b>Kolding Herreds</b>								
Ldbf. 1913/14...	13	1930	198	10.4	95	5.0	104	5.4
1914/15...	18	2158	230	10.7	118	5.6	112	5.1
1915/16...	16	1950	431	22.1	143	7.5	288	14.6
Stign. i pCt....		1.0	117.7	112.5	50.6	50.0	176.9	170.4
<b>Kolding Omegns</b>								
Ldbf. 1914/15...	11	2005	218	10.8	109	5.5	109	5.3
1915/16...	10	2018	422	20.6	171	8.4	251	12.2
Stign. i pCt....		0.6	93.6	90.7	56.9	52.7	130.3	130.2
<b>Tyrsting-Vrads H.</b>								
Ldbf. 1914/15...	9	1671	184	11.3	105	6.5	79	4.8
1915/16...	7	1799	433	23.8	178	10.2	255	13.6
Stign. i pCt....		7.7	135.3	110.6	69.5	56.9	222.8	183.3
<b>Ribe Amts vestre</b>								
Ldbf. 1914/15...	13	2017	243	12.4	79	3.9	164	8.5
1915/16...	9	1757	292	16.3	91	5.2	199	11.1
Stign. i pCt....		÷ 12.8	24.2	31.5	15.2	33.3	21.3	30.6
<b>Københavns Amts</b>								
Ldbf. 1913/14...	13	2130	281	13.2	111	5.2	170	8.0
1915/16...	23	1915	344	18.0	121	6.3	223	11.6
Stign. i pCt....		÷ 10.1	22.4	36.4	9.0	21.2	31.2	45.0

**Tab. 8. Planteproduktionens Rentabilitet.**  
19 Landbrug i Odense Omegns Landboforening 1915—16.

	Korn	Roer	Græs	Alle Afgrøder
Afgrødens Størrelse i F.-E. pr. ha . . . .	3397	6472	2117	3441
— Værdi i Kr. pr. ha . . . . .	674	823	261	553
Produktionsudgift i Kr. pr. ha . . . . .	440	874	180	419
Udsæd . . . . .	38	15	22	29
Kunstgødning . . . . .	29	78	10	30
Staldgødning . . . . .	68	109	20	58
Hestekraft . . . . .	84	205	23	82
Folkehold . . . . .	60	190	15	65
Driftslederløn . . . . .	35	104	7	36
Inventar . . . . .	19	38	4	17
Bygninger . . . . .	29	53	4	24
Renteudgift . . . . .	60	59	58	59
Skatter . . . . .	11	11	11	11
Andre Udgifter . . . . .	7	12	6	8
Produktionsoverskud i Kr. pr. ha . . . .	234	÷ 51	81	134
Produktionspris pr. F. E. i Øre . . . . .	12.9	13.5	8.5	12.2
Udnyttelsespris - - - - . . . . .	19.8	12.7	12.3	16.1

højer ikke alene Produktionsudgiften pr. F.-E., men formindsker tillige Udnyttelsesprisen, navnlig for de Afgrøders Vedkommende, som fodres op paa Stedet.

Til Belysning heraf har jeg i Tabel 8 anført Tallene fra 19 Landbrug i Odense og Omegns Landboforening, hvor Regnskabet er gjort op paa denne Maade, og hvor vi vil se, at Kornafgrøderne har faaet en særlig gunstig Stilling, medens Roernes Produktionspris ligger højere end deres Udnyttelsespris. Det er dog min Opfattelse, at der her er sket Roerne nogen Uret i den Maade, hvorpaa Bygningsudgifter og Driftslederløn er fordelt paa de enkelte Afgrøder, nemlig efter det anvendte Antal Arbejdstimer, hvorved selvfølgelig Rodfrugterne bliver særlig stærkt belastede. Hvis disse Udgifter fordeles ligeligt paa hele Arealet, hvilket vel heller ikke kan anses for helt korrekt, men dog bedre, bliver Roernes Underskud paa 51 Kr. pr. ha forvandlet til et Produktionsoverskud af 46 Kr. pr. ha.

Tab. 9. Driftsudgifter før og under Krigen, angivet i Kr. pr. ha.

	Arbejds- løn	Hestehold	Kunst- gødning	Stald- gødning *)	Materiel
Kolding Herreds Landbof.					
1913/14 .....	65	29	19	45	14
1914/15 .....	80	37	29	51	23
1915/16 .....	82	69	33	69	18
Stigning i pCt. 1913/14—1915/16	26.2	137.9	73.7	53.3	28.6
Kolding Omegns Landbof.					
1914/15 .....	78	26	19	57	17
1915/16 .....	92	59	22	90	18
Stigning i pCt. 1914/15—1915/16	17.9	126.9	15.8	57.9	5.9
Tyrsting-Vrads Herr. Landbof.					
1914/15 .....	110	28	19	60	16
1915/16 .....	112	54	26	83	18
Stigning i pCt. 1914/15—1915/16	1.8	92.9	36.8	38.3	12.5
Ribe Amts vestre Landbof.					
1914/15 .....	101	28	18	57	14
1915/16 .....	108	45	20	57	21
Stigning i pCt. 1914/15—1915/16	6.9	60.7	11.1	0—	50.0
Odense Omegns Landbof.					
1914/15 .....	96	43	24	—	22
1915/16 .....	117	59	41	—	25
Stigning i pCt. 1914/15—1915/16	21.8	37.2	70.8	—	13.6
Københavns Amts Landbof.					
1913/14 .....	74	47	—	—	18
1914/15 .....	88	60	—	—	18
1915/16 .....	102	82	—	—	19
Stigning i pCt. 1913/14—1915/16	37.8	74.5	—	—	5.6

\*) Ved Beregningen af Staldgødningsværdien i 1915/16 er der i de tre førstnævnte Foreninger regnet med 50 pCt. højere Gødningsværdi end i 1913/14 og 1914/15.

Tabellen viser iøvrigt godt, hvorledes de forskellige Produktionsudgifter i 1915—16 har fordelt sig paa de enkelte Afgrøder, og i Tabel 9 er Stigningen for nogle af disse Udgifter under Krigen belyst, naar den samlede Landbrugsbedrift tages under eet. Særlig iøjnefaldende er den stærke Stigning i Udgiften til Hestekraft, men ogsaa Stigningen i Arbejdsløn og i Udgiften til Kunstgødning er meget iøjnefaldende i de Foreninger, hvor en Sammenligning er mulig. Stigningen i Arbejdsløn skyldes dels den stigende Pengeløn og dels Kostudgifterne. I Københavns Amts Landboforening er Udgiften til en Kostdag saaledes steget fra 1.09 Kr. i 1913—14 og til 1.63 Kr. i 1915—16.

Vender vi os nu fra Markbruget til Husdyrholdet, har Krigens Indflydelse paa Produktionsforholdene selvfølgelig ogsaa gjort sig gældende her. Som allerede nævnt maatte den Omstændighed, at vore to Hovedproduktioner indenfor Husdyrbruget, Smørproduktionen og Flæskeproduktionen, for en væsentlig Del baseres paa Tilførsel af Foderstoffer udefra og regelmæssig Afsætning af de færdige Produkter til Udlandet, straks give Anledning til alvorlige Overvejelser i Retning af en eventuel Indskrænkning af disse to Produktioner under Krigen. Heldigvis er den almindelige Opfattelse ikke gaaet i denne Retning, thi saa vilde Landbrugets Fortjeneste i de to sidst forløbne Aar være bleven mindre; men nogen Nedgang har der dog været i Smørproduktionen til Gunst for en udvidet Kød- og Osteproduktion, medens derimod Flæskeproduktionen i de to sidste Kalenderaar har holdt sig omtrent konstant, endda sandsynligvis med en lille Stigning for det sidste Aar \*).

En fyldestgørende Oversigt over disse Forhold er imidlertid vanskelig at fremskaffe og ligger ogsaa uden-

---

\*) Efter Opgivelse af Andelsslagteriernes Fælleskontor var Antallet af slagtede Svin paa vore Andelsslagterier i 1915 og 1916 henholdsvis 2 169 559 og 2 213 765.

Tab. 10. Kreaturholdets Størrelse før og under Krigen.

	Antal Dyr ved Tællingen			Tilvækst i pCt.		
	<sup>15/7</sup> 1914	<sup>15/5</sup> 1915	<sup>29/2</sup> 1916	1914—15	1915—16	1914—16
<b>Heste.</b>						
Hingste og Vallakker over 3 Aar.....	193.312	182.274	182.173	÷ 5.7	÷ 0.1	÷ 5.8
Hopper over 3 Aar ..	237.421	214.211	215.372	÷ 9.8	+ 0.5	÷ 9.3
Plage 1—3 Aar.....	87.052	92.075	83.202	+ 5.8	÷ 9.6	÷ 4.4
Føl under 1 Aar.....	49.455	37.209	34.668	÷ 24.3	÷ 6.8	÷ 29.4
Heste ialt.....	567.240	525.690	515.415	÷ 7.3	÷ 2.0	÷ 9.1
<b>Hornkvæg.</b>						
Tyre og Stude over 1 Aar Køer og Kvier, som har kælvet .....	164.040	156.173	136.786	÷ 4.8	÷ 12.4	÷ 16.6
Kvier, som ikke har kælvet, og Kalve...	1.310.268	1.281.547	1.141.246	÷ 2.2	÷ 11.0	÷ 12.8
Hornkvæg ialt.....	2.462.862	2.417.125	2.289.996	÷ 1.9	÷ 5.1	÷ 7.0
<b>Svin.</b>						
Levesvin over 4 Mdr.	295.393	226.428	225.649	÷ 23.4	÷ 0.2	÷ 23.6
Fedesvin — —	706.950	686.626	689.583	÷ 2.9	+ 0.4	÷ 2.5
Grise under 4 Mdr. . .	1.494.343	1.005.921	1.068.023	÷ 32.7	+ 6.2	÷ 28.5
Svin ialt.....	2.496.686	1.918.975	1.983.255	÷ 23.2	+ 2.6	÷ 20.6
<b>Faar.</b>						
Faar, Væddere, Beder	272.887	257.930	—	÷ 5.5	—	—
Lam under 1 Aar....	242.021	275.207	—	+ 13.7	—	—
Faar ialt.....	514.908	533.137	254.368	+ 3.5		

for Planen med dette Foredrag, eftersom der sidste Aar blev holdt vægtige Foredrag her i Selskabet om Mejeri-brugets og Husdyrbrugets Stilling under Krigen, hvortil jeg tillader mig at henvise \*).

\*) Tidsskr. f. Landøkonomi 1916 pag. 181, 190, 233, 289 og 432.

Endvidere skal jeg henvide til Tabel 10, som giver en summarisk Oversigt over Kreaturbestandens Størrelse ved de tre sidst foretagne Tællinger. Her er vi saa heldig at have en Tælling umiddelbart forud for Krigen til Sammenligning med de følgende to Tællinger, men der er den væsentlige Ulempe ved disse Tællinger, at de er foretagne til forskellige Tider paa Aaret og derfor giver et temmelig upaalideligt Sammenligningsgrundlag.

Imidlertid peger Tallene dog tydeligt i Retning af nogen Nedgang i Antal for alle vore større Husdyrarters Vedkommende. For Hestenes og Svinenes Vedkommende er Nedgangen størst i det første Krigsjaar, ja, for Svinenes Vedkommende er der endog en lille Opgang fra 1915 til 1916, og for Hestenes Vedkommende vilde Nedgangen været betydelig mindre, hvis Tællingen var foretaget til samme Tid; thi den tidligere Tælling i 1916 har medført en betydelig Nedgang i Føllenes Tal.

For Kvægets Vedkommende, hvor Tællingstiden spiller en mindre Rolle, er Nedgangen det første Aar kun lille, gennemsnitlig ca. 2 pCt. De stigende Kødpriser medfører imidlertid i Løbet af det andet Krigsjaar en betydelig stærkere Reduktion for de udvoksne Kreaturer, medens Antallet af Kvier og Kalve var i Fremgang. Med Udførselsforbudet for drægtige Køer og Kvier i Marts 1916 og med den endelige Regulering af Kødeksporten i Juli Maaned samme Aar er Nedgangen i Kreaturholdet sandsynligvis atter standset \*).

For Svinenes Vedkommende er Forholdet det, at der i 1915 var stærk Nedgang for Avlssvin og Grise, medens Antallet af Fedesvin kun var formindsket i ringe Grad, og i 1916 er denne Nedgang standset, samtidig med at der har været nogen Opgang for Grise. Denne Opgang er fortsat i det sidst forløbne Aar, medens Avlssvin og

---

\*) Ved Kreaturtællingen den 20. Febr. 1917 angives Antallet af Tyre og Stude over 1 Aar til 182 767, Køer og Kvier som har kælvet 1 140 649, Kvier over 1 Aar, som ikke har kælvet, 375 108 og Kalve undev 1 Aar 754 329 Stkr.

Tab. 11.  
Malkekvægets Produktionsforhold før og under Krigen.

	Kg Mælk pr. Ko	1 kg Mælk betalt med Øre	Antal F.-E.		Grovfoderet betalt med	
			ialt	Grov- foder	Kr. pr. Ko	Øre pr. F.-E.
<b>Samsø Ldbf.</b>						
1913/14.....	3518	—	2792	1996	227	11.3
1914/15.....	3257	—	2650	1995	184	9.4
1915/16.....	3345	—	2790	2049	313	15.1
Stigning i pCt. ....	÷ 4.9	—	—	—	37.9	36.0
<b>Kolding Herr. Ldbf.</b>						
1913/14.....	3182	9.3	2491	1800	211	11.7
1914/15.....	3088	10.0	2496	1888	212	11.3
1915/16.....	3189	13.5	2497	1845	350	18.2
Stigning i pCt. ....	0.2	45.2	—	—	65.9	55.5
<b>Kolding Omegns Ldbf.</b>						
1914/15.....	3065	10.1	2505	1902	215	11.5
1915/16.....	3227	13.4	2590	1889	293	15.6
Stigning i pCt. ....	4.9	32.7	—	—	36.3	35.7
<b>Tyrsting Vrads Herr. Ldbf.</b>						
1914/15.....	2970	11.5	2500	1920	214	11.1
1914/16.....	2992	15.7	2359	1657	319	19.5
Stigning i pCt. ....	0.7	36.5	—	—	49.0	75.7
<b>Vejle Amts Ldbf.</b>						
1911/13.....	3342	—	2430	1851	237	13.2
1914/15.....	3418	—	2587	1984	275	14.0
1915/16.....	3427	—	2599	1880	401	21.2
Stigning i pCt. ....	2.5	—	—	—	69.2	60.6
<b>Odense Omegns Ldbf.</b>						
1914/15.....	3478	10.7	2915	2219	—	12.4
1915/16.....	3459	14.6	3081	2277	—	15.8
Stigning i pCt. ....	0.6	36.4	—	—	—	27.4

Fedesvin atter har været i Tilbagegang. For Faarenes Vedkommende, hvor Tællingstiden spiller en dominerende Rolle, er Tallene kun meget lidt vejledende, men det ser dog nærmest ud til, at der ogsaa her har været nogen Nedgang for Avlsdyrenes Vedkommende.

Vi skal nu se lidt nærmere paa, hvad Regnskaberne fortæller om Økonomien indenfor de to Hovedgrupper af Produktionsdyr: Kvæget og Svinene. Selvfølgelig spiller Koholdet i saa Henseende den største økonomiske Rolle, og i Tabel 11 er der anført nogle Hovedtal til Belysning af Malkekøernes Produktionsforhold før og under Krigen. Regnskaberne er opgjorte saaledes, at de viser Udnyttelsesprisen pr. Grovfoderenhed, naar det øvrige Foder, Pasning og Pleje er betalt. Denne Pris ligger for det første Krigsjaar snarest lidt lavere end Aaret forud, hvilket dog for en Del skyldes Nedgang i Mælkemængden; men da Produktionsprisen for Grovfoderet (se Tab. 5 og 6) snarest er steget samtidig, saa er der næppe nogen Fremgang i Rentabiliteten det første Aar.

Anderledes, naar vi sammenligner de to Krigsjaar, hvorfra Materialet er noget fyldigere. Tallene viser, om end med store Svingninger, at Udnyttelsesprisen pr. Grovfoderenhed er steget med ca. 50 pCt., skønt Mælkemængden er omtrent uforandret; men da Produktionsprisen er steget i nogenlunde samme Forhold, er Nettofortjenesten ved Malkekøernes Omsætning af Grovfoderet ikke steget saa stærkt, som man kunde vente. Derimod viser Ungkvæget en meget stærk Stigning i Udnyttelsesprisen fra 1914—15 til 1915—16, og det er meget karakteristisk, at medens Udnyttelsesprisen i 1913—14 ligger betydelig lavere for Ungkvæg end for Malkekøer, saa er det omvendte Tilfældet i 1915—16.

I Tabel 12 er gjort Rede for dette Forhold i de 6 Foreninger, som har særskilt Regnskab for Ungkvæg og Tyre, og tages Gennemsnit for de 5 Foreninger, som har Regnskab for begge Aar, udgør Stigningen i Udnyttelsesprisen ca. 150 pCt., medens Produktionsprisen for Grov-



Tab. 12. Grovfoderets Udnyttelsespris til Ungkvæg og Tyre.

	Udnyttelsespris i Øre pr. Grovfoder-Enhed			Stigning i pCt.
	1913—14	1914—15	1915—16	
Samsø Landboforening .....	8.9	9.5	16.1	81
Kolding Herreds Landboforening .....	10.0	8.7	28.4	184
Kolding Omegns Landboforening .....	—	9.3	30.5	228
	(1911 —13)			
Vejle Amts Landboforening .....	8.2	12.5	22.8	178
Tyrsting-Vrads Herreds Landboforening	—	13.3	34.5	159
Frederiksborg Amts Planteavlforening.	—	—	20.8	—

foderet som tidligere nævnt kun er steget med ca. 50 pCt. Imidlertid maa det jo atter her erindres, at naar der tales om Produktionspris og Udnyttelsespris, saa er det ikke de virkelige Priser, der er Tale om, idet der hverken er regnet med Skatter, Kapitalrente eller Driftslederløn. Fordeles disse Udgifter paa rimelig Maade mellem de forskellige Produktionsgrene, vil det i mange Tilfælde vise sig, at Forskellen mellem Produktionspris og Udnyttelsespris, naar det samlede Kreaturhold tages under eet, kun bliver ringe.

Jeg kan saaledes anføre, at for 29 Besætninger i Odense og Omegns Landboforening, hvor Køerne i 1915—16 har haft en gennemsnitlig Mælkemængde af 3 4 5 9 kg Mælk, altsaa betydelig over Middel, falder den virkelige Udnyttelsespris for Grovfoderet paa det nærmeste sammen med Produktionsprisen, naar denne bestemmes paa forannævnte Maade, idet de begge ligger omkring 12 Øre pr. F.-E. \*)

Det fremgaar ikke af Beretningen, hvor stor Andel Ungkvæget har i Grovfoderets Udnyttelse, men det er

\*) Nogle Resultater fra Regnskabsføringen 1915—16 i Odense og Omegns Landboforening af Konsulent *Ivar Dokken*, pag. 22.

Tab. 13. Svineproduktionens Rentabilitet.

	Udnyttelsespris i Øre pr. F.-E.			Overskud pr. Slagterigris i Kr.	
	1913—14	1914—15	1915—16	1914—15	1915—16
Samsø Landboforening . . . . .	17.3	17.0	23.8	—	—
Kolding Herreds Landboforening	14.1	17.9	26.8	—	26
Kolding Omegns Landboforening	—	17.3	24.5	—	20
Ribe Amts vestre Landboforening	—	23.1	38.9	22	35
Tyrsting-Vrads Herreds Landbo- forening . . . . .	—	19.7	28.1	—	—
Odense Omegns Landboforening.	—	21.6	25.3	12	22
Frederiksborg Amts Planteavl- forening . . . . .	—	19.7	25.2	—	32

indlysende, at jo større Rolle Opdræt og Fedning har spillet, desto større har Fortjenesten været, og navnlig i nogle af de jyske Foreninger har den sikkert været stor. Desværre er der ingen Regnskaber, hvor Rentabiliteten ved Kvægfedning direkte er belyst. Derimod giver Tabel 13 nogle faa Tal til Belysning af Rentabiliteten ved Svinefedning. Svineregnskaberne er imidlertid ikke alle Steder opgjorte saaledes, at Fortjenesten pr. Slagterisvin fremgaar direkte af Regnskabet, hvorimod Udnyttelsesprisen pr. F.-E. er beregnet i de fleste Foreninger. Sammenligner man denne Pris for de to Krigs-aar, ses det straks, at den ligger betydeligt højere i 1915—16 end i 1914—15. Tages simpelt Gennemsnit, faar vi henholdsvis 19.5 og 26.5 Øre pr. F.-E. Denne Pris ligger begge Aar, men navnlig det sidste, saa meget over Produktionsprisen, at Svineholdet, hvis man beregner det hjemmeavlede Foder til Produktionspris, har givet et godt Overskud. Men selv om Kraffoderet sættes til Handelspris, Grovfoderet til Kvægets Udnyttelsespris og Mælken til 2—3 Øre pr. kg, saa bliver der dog for det sidste

Aar et Driftsoverskud paa ca. 25 Kr. pr. Slagterigris, hvilket er noget højere end det Tal, som Statskonsulent *Mørkeberg* angav i sit Foredrag i Fjor, nemlig 17 Kr., et Tal, der nærmere falder sammen med Tallene for 1914—15 \*).

Imidlertid maa vi ogsaa her erindre, at de 25 Kr. ikke er et rent Produktionsoverskud. Fra dette Beløb maa først trækkes Udgiften til Kapitalrente, Skatter, Husleje og Driftslederløn, hvilke Udgifter i Odense og Omegns Landboforening er beregnet til 9—10 Kr. pr. Gris, og Nettogevinsten bliver altsaa i 1915—16 15—16 Kr. pr. Gris, men i 1914—14 kun 6—7 Kr. eller endnu mindre. Man kommer vistnok Sandheden nogenlunde nær ved paa Grundlag af disse Regnskaber at sige: Flæskeproduktionen som selvstændig Produktionsretning har det første Krigsjaar kun givet en lille undertiden tvivlsom Fortjeneste, medens den i 1915—16 har været en særdeles god Forretning.

Saaledes som de her omtalte Driftsregnskaber er opgjorte, falder regnskabsmæssigt set Overskud eller Underskud alene paa Markens Konti og paa Svineholdet. Undertiden anvender man derfor ogsaa den Fremgangsmaade, at Svinenes Driftsoverskud, ligesom Markafgrøernes, beregnes i Kr. pr. ha og lægges til Planteavlens Overskud. Det Tal, som derved fremkommer, er altsaa det samlede Driftsoverskud af Ejendommen, og i Tabel 14 er nærmere gjort Rede for dette Tal i de forskellige Foreninger. Særlig interessante er Tallene fra Samsø, fordi man her har med de samme 11 Gaarde at gøre alle tre Aar, og Stigningen i Driftsoverskudet udgør her ca. 136 Kr. fra 1913—14 til 1915—16, svarende til ca. 55 pCt. For Kolding Herreds og Odense Omegns Landboforening

\*) *Peter Aug. Mørkeberg*: Svineavlens nuværende Stilling og Fremtidsudsigter. Tidsskr. for Landøkonomi 1916, pag. 233 og 324.

\*) Nogle Bemærkninger fra Regnskabsføringen 1915—16 i Odense og Omegns Landboforening af Konsulent *Ivar Døkken*, pag. 23.

Tab. 14. Driftsoverskud i Kr. pr. ha.

	1913/14	1914/15	1915/16	Stign. 1914/15 —1915/16	
				Kr. pr. ha	pCt.
Samsø Landboforening .....	244	293	380	87	29.7
Kolding Herreds Landboforening...	131	214	305	91	42.5
Kolding Omegns do. ...	—	179	285	106	59.2
Tyrsting-Vrads H. do. ...	—	227	279	52	22.9
Vejle Amts do. ...	—	271	378	107	39.5
Ribe Amts vestre do. ...	—	220	308	88	40.0
Odense Omegns do. ...	190	232	346	114	49.1
Frederb. A. Planteavlfsf. ....	—	231	309	78	33.7
Gennemsnit...	(188)	233	324	91	39.1

er Stigningen betydelig stærkere, men her er en Sammenligning mindre paalidelig, fordi Antallet af Brug ikke er det samme begge Aar.

Sammenligner man de to Krigsaar og tager simpelt Gennemsnit af alle 8 Foreninger, faar man henholdsvis 233 og 324 Kr. pr. ha, altsaa en Stigning paa 91 Kr., svarende til ca. 40 pCt. Det er jo en meget iøjnefaldende Fremgang, og hvis vi havde Materiale til Bestemmelse af Landbrugets Nettoudbytte, vilde Fremgangen næppe vise sig mindre. Et saadant Materiale foreligger imidlertid kun fra Københavns Amt og Odense Omegns Landboforening. Tabel 15 giver nærmere Oplysning herom. For Københavns Amt er Beregningen udført i 1913—14 og 1915—16. Nettoudbyttet er nøjagtig dobbelt saa stort det sidste Aar som Aaret før Krigen, nemlig henholdsvis 210 og 105 Kr. pr. ha, men Forrentningsprocenten er paa Grund af den forøgede Landbrugskapital knapt fordoblet.

I Odense og Omegns Landboforening er Nettooverskudet bestemt for de to Krigsaar, og det udgør henholdsvis 159 og 272 Kr., hvilket svarer til en Fremgang paa

Tab. 15. Det samlede Landbrugs Rentabilitet.

	Antal Landbrug	Areal ha	Landbrugs-kapital	Brutto-indtægt	Drifts-udgift	Drifts-overskud	Netto-overskud	Forrentnings-procent
			Kr. pr. ha	Kr. pr. ha	Kr. pr. ha	Kr. pr. ha	Kr. pr. ha	
Københavns Amts Ldbf.								
1913/14 .....	21	50.4	1.998	—	—	—	105	5.22
1915/16								
Klasse I.....	11	25.0	2.593	888	538	350	236	9.10
— II.....	11	38.0	2.144	687	417	270	182	8.50
— III.....	11	57.0	2.074	619	349	270	197	9.50
— IV.....	10	107.0	2.055	677	395	282	226	11.00
Middel 1915/16 .....	43	56.0	2.136	684	402	282	210	10.10
Odense Omegns Ldbf.								
1914/15 .....	23	40.7	2.083	581	349	232	159	7.67
1915/16								
Klasse I.....	6	18.2	2.581	871	490	381	260	10.06
— II.....	19	35.6	2.724	885	526	359	272	10.00
— III.....	6	61.7	2.294	670	362	308	242	10.56
— IV.....	3	177.3	2.226	734	385	349	294	13.21
Middel 1915/16 .....	34	49.7	2.464	790	444	346	272	11.00

ca. 71 pCt. Forrentningsprocenten er samtidig steget fra 7.67 til 11.00.

Det er jo meget høje Tal; men vi maa her erindre, at det ikke er Gennemsnitslandbrug, vi har med at gøre, men Landbrug, der sandsynligvis ligger betydeligt over Gennemsnittet.

For det sidste Regnskabsaar er der baade i Københavns Amt og paa Fyen foretaget en Gruppering af Landbrugene efter Størrelse. Der er 4 Størrelsesgrupper begge Steder, men Inddelingsmaaden har været forskellig. I begge Foreninger er der ikke nogen væsentlig Forskel paa Forrentningsprocenten for de store og smaa Bønderbrug; først naar vi kommer op til de større Land-

brug, stiger Rentabiliteten kendeligt. Det er dog næppe tilraadeligt at tillægge dette Forhold almindelig Betydning, for det første fordi Antallet af store Brug kun er lille, og for det andet fordi Driftsforholdene jo ogsaa kan være en Del forskellige i de enkelte Grupper. Men paa den anden Side er det sandsynligt, at den forskellige Forrentningsprocent kan være et Fingerpeg i den rigtige Retning, thi en Del af de tidligere anførte Tal taler for den Anskuelse, at de store Landbrug har tjent relativt mest under Krigen.

Gaar man de enkelte Beretninger igennem hver for sig, vil man naturligvis finde, at Forrentningsprocenten i det hele svinger stærkt fra Ejendom til Ejendom uden Hensyn til Arealet. I Københavns Amt saaledes lige fra 1.2—17.7 pCt. \*), i Odense Omegns Landboforening fra 2.7—27.0 pCt. \*\*). Der er saaledes nogle Landbrug, som ikke har formaaet at give normal Rente af den i Bedriften stikkende Kapital; men Flertallet af de regnskabs-

Tab. 16.  
Antal Ejendomssalg og Prisen pr. Td. Gaardhartkorn.

	Antal ialt	Salg med over 1 Td. Hartkorn	Pris pr. Td. Gaardhartkorn		
			Jord og Bygninger	Besætning og Inventar	Ialt
1913.....	10.981	4.819	8.312	2.066	10.378
1914.....	9.411	4.111	8.769	2.253	11.022
1915.....	9.581	4.226	8.916	2.891	11.807
Stigning i pCt. 1913—1915.....	—	—	7.2	39.9	13.8

\*) De tre Landboforeninger i Københavns Amt. Beretning om Virksomheden i 1916, pag. 57—58. København 1917.

\*\*) Nogle Regnskabsresultater fra Regnskabsforeningen i Odense Omegns Landboforening af Konsulent *Ivar Dokken*, pag. 31, Odense 1917.

førende Landbrug har givet 2 Gange normal Rente eller mere.

At disse Forhold i Krigens første Aar medførte en forøget Efterspørgsel efter Landejendomme og en Stigning i Priserne, var kun at vente. Hvor stærk denne Stigning har været indtil Udgangen af 1915, fremgaar for Gaardenes Vedkommende af Tabel 16, medens Tallene for 1916 endnu mangler. Der er dog næppe Tvivl om, at Priserne i dette Aar yderligere er stegne, og først i den allersidste Tid spores en kendelig mindre Købelyst, sandsynligvis forbunden med en Standsning i Prisstigningen.

Kaster vi saaledes Blikket tilbage over de to første Driftsaar under Krigen, maa det trods alle Genvordigheder siges, at Landbruget — økonomisk set — har haft meget gunstige Vilkaar, gunstigere, end de fleste af os tidligere har oplevet dem. Og samtidig med, at Landbruget har haft en god Fortjeneste, har det samfundsøkonomisk og handelspolitisk kunnet yde Landet som Helhed en værdifuld Støtte, hvilket ikke bør undervurderes.

Men vender vi Blikket fremad, tegner Billedet sig langt fra med samme lyse Farver. Allerede det indeværende Driftsaar stiller sig mere tvivlsomt end 1915—16, dels paa Grund af den tarveligere Høst og dels paa Grund af de stærkt stigende Driftsudgifter. Ganske vist har der samtidig været en betydelig Prisstigning paa flere af Landbrugets vigtigste Frembringelser, men det er tvivlsomt, om denne Stigning er tilstrækkelig til at fremskaffe et tilsvarende Driftsudbytte som sidste Aar, og i hvert Fald er det tvivlsomt, hvor længe dette høje Prisniveau vil holde sig. Den Omstændighed, at Begæret efter Landejendomme er stærkt aftagende og Priserne stagnerende, kan vel tages som et Udtryk for, at Tilliden til Landbrugets fremtidige Stilling i Øjeblikket er mindre grundfæstet end for et Aar siden.

Den Fare, som truer, ligger imidlertid ikke saa meget i en for Landbruget ugunstig Forskydning i Prisforhol-

dene som i den Omstændighed, at en Forlængelse af den nuværende Tingenes Tilstand vil gøre det umuligt i Fremtiden at opretholde den Driftsform og det Driftsapparat, som vi nu er indstillede paa, og som i en Aarrække har vist sig formaalstjenligt under danske Forhold. Efter de Tal, som jeg i Aften har haft Lejlighed til at fremdrage, skulde det ganske vist ikke kunne anses for nogen Ulykke, om Forholdene skulde medføre en yderligere Reduktion af vore Besætninger og dertil svarende Ændringer i Arealets Benyttelse; men naar en saadan Opfattelse giver sig Udslag i Udtalelser som denne: »Sælg Køerne og læg Halvdelen af Arealet ud med Frø!« — saa kan der alligevel være Grund til at advare mod en saadan Fremgangsmaade.

Thi selv om det kan forudses, at en yderligere Reduktion af vore Besætninger, navnlig Svinebesætningerne, vil blive nødvendig, hvis de nuværende Tilførselsforhold ikke bedres, saa vil en planløs Reduktion dog let kunne medføre alvorlige Vanskeligheder af forskellig Art, og i hvert Fald er det sandsynligt, at for hvert Tusindtal vor Kvæg- eller Svinebestand reduceres, vil Landbruget rimeligvis være svagere stillet i Konkurrencen, naar Krigen er endt, og det vil næppe kunne opvejes af, at vi samtidig har faaet vort Frøareal mange Gange fordoblet. Derfor bør der gaas frem med nogen Varsomhed, baade naar det gælder Udvidelsen af vore Frøarealer, og naar det gælder Indskrænkningen af vore Besætninger.

Men Nød bryder alle Love, siger et gammelt Ord, og det synes jo, som dette Ord har vundet fornyet Hævd i vor Tid. Ogsaa vi er komne ind under Nødvendighedens haarde Lov, og denne Lov byder, at Landbrugets Produktion i højere Grad end hidtil bringes til at hvile i sig selv og tilrettelægges saaledes, at den ikke alene har Landbrugets, men Samfundets hele Tarv for Øje.

Det, der i første Række paakræves, er en Udvidelse af vore Brødkornsarealer, herunder ogsaa Bygarealerne; dernæst en Opretholdelse eller, om muligt, en Udvidelse



af vort Kartoffelareal, hvilket er overordentlig vigtigt baade af Hensyn til Folkeernæringspørgsmaalet og Op-retholdelsen af vor Svinebestand. Endvidere Bevarelsen af vort Sukkerroeareal og en eventuel Udvidelse af Arealet med andre direkte spiselige Afgrøder, thi om end disse spiller en forholdsvis mindre Rolle, bør de dog ikke tabes af Syne. Ikke mindre vigtig er imidlertid Dyrkningen af de egentlige Foderafgrøder; det gælder her om fortrinsvis at dyrke Afgrøder med stor Produktionsevne og at pleje disse saaledes, at de med det mindst mulige Areal kan afgive Sikkerhed for et i Forhold til Besætningens Størrelse rigelig afpasset Grundfoder baade Vinter og Sommer. At der desuden maa drages Omsorg for, at det hjemlige Forbrug af Markfrø saa vidt muligt sikres, er en Selvfølge; men i saa Henseende er der næppe nogen øjeblikkelig Fare til Stede for de Frørsorters Vedkommende, som overhovedet kan avles herhjemme.

At en saadan Benyttelse af Jorden vil være i Samfundets almindelige Interesse, kan næppe bestrides, men det bør tilstræbes, at den ogsaa kommer til at tjene Landbrugets velforstaaede Interesser. Om Maaden, hvorpaa dette bedst kan ske, er Meningerne vistnok temmelig delte; men det er min Opfattelse, at Maalet bedst naas uden haardhændede Tvangsforanstaltninger, og at Vejen gaar igennem en fornuftig ledet Reguleringspolitik i nøje Samarbejde med Rigsdagen og de faglige Organisationer.

Men en Forudsætning herfor er Velvilje og Forstaaelse af Situationens Alvor fra alle Sider og et energisk Arbejde for, at de Foranstaltninger, som træffes, kan blive ført ud i Livet paa den bedst mulige Maade.

I saa Henseende er der et stort og betydningsfuldt Arbejde at udføre, først og fremmest af Landbrugets faglige og økonomiske Organisationer, der her skal staa deres Prøve, men tillige af en Række andre Institutioner, af Pressen og af enhver, som har Forudsætninger derfor.

Bliver dette Arbejde grebet rigtigt og tilstrækkelig energisk an, tør det haabes, at en virkelig Krisetilstand

vil kunne afværges, og at de Ændringer i vort Driftssystem, som udkræves, ikke behøver at medføre noget radikalt Brud med den sunde Konservatisme, som altid maa præge en velleddet Driftsøkonomi i Landbruget.

Foredraget blev efterfulgt af følgende Diskussion:

*Den ledende Præsident, Professor T. Westermann* ønskede gerne oplyst, om Regnskabsaaret 1914—15 i de anførte Regnskaber kun strakte sig over den Tid, Krigen havde været, eller om der ogsaa var nogen Tid med, hvori de Forskydninger, Krigstilstanden medførte, ikke havde gjort sig gældende.

*Foredragsholderen* oplyste, at Regnskabsaaret 1914—15 gennemsnitlig kunde siges at omfatte Perioden fra 1. Juni 1914 til 31. Maj 1915. De to—tre første Maaneder af dette Regnskabsaar falder saaledes ikke ind under Krigen.

Justitsraad *Lützen* vilde finde det meget ønskeligt, om man kunde enes om at fastsætte en bestemt Termin for Regnskabsaarets Begyndelse, thi den Uensartethed, der hersker paa dette Omraade, er meget uheldig af Hensyn til Sammenligningen mellem Regnskaberne. Taleren vilde dernæst spørge, om man ved de anførte Beløb for Kostdage havde taget Udgifter til Brændsel og Belysning med, der er nemlig mange, som ved Beregningen af Udgiften pr. Kostdag kun regner med Føden, hvorved Udgiften i Virkeligheden bliver ansat mindre, end den er. Det blev i Foredraget nævnt, at Kvægholdet havde været meget lønnende, og dette var sikkert rigtigt, men naar det saa ofte blev gjort gældende, at Udbyttet i de sidste Aar havde været størst for det store Landbrug, var Taleren af en noget anden Opfattelse. De smaa Landbrug var maaske i det første Aar hindret i at udnytte Konjunkturerne fuldt, fordi Priserne paa Flæsk o. lign. Produkter ikke steg saa stærkt, men med de høje Flæske- og Smørpriser i det sidste Aar har de smaa Landbrug i Virkeligheden haft bedre Vilkaar end nogen Sinde tidligere. Stigningen i Driftsomkostninger har ikke ramt de smaa Landbrug saa stærkt som de større Ejendomme; og det er derfor næppe fuldt korrekt at sige, at de større Landbrug har tjent forholdsvis mere end de mindre.

Konsulent *A. P. Jacobsen* henlede Opmærksomheden paa det ønskelige i, at Opgørelserne fra Det statistiske Departement blev udarbejdede efter saa ensartede Regler som muligt, da det ellers er ret vanskeligt at drage Sammenligninger fra det ene Aar til det andet. Ved den sidste Arealopgørelse undres man noget over, at det ekstensive Landbrug er taget

til, og man kan ikke andet end spørge sig selv, om dette er en virkelig Stigning eller om det er Talmaterialet, der er noget i Vejen med. I den sidste Arealopgørelse er Gruppen »Benyttet Brak« fuldstændig gaaet ud, uden at man er i Stand til at se, hvor de Arealer, der tidligere har været opført herunder, er blevne af. Den Slags iorskelligheder er imidlertid meget uheldige og bidrager til, at man føler sig usikker med Hensyn til de Sammenligninger, der kan drages af Talmaterialet fra Aar til Aar.

Taleren kunde i det hele give Foredragsholderens Krav med Hensyn til Landbrugsarealets Benyttelse i 1917 sin Tilslutning, men det brændende Spørgsmaal var da, hvorledes man sikrede sig, at det blev benyttet saaledes, og det vilde i denne Henseende sikkert være ønskeligt, om der fremkom en samlet Plan for hele Landbruget. En saadan Plan lægger den enkelte Landmand altid for sit eget Brugs Vedkommende, men under de nuværende Forhold er den ligesaa nødvendig for Samfundet som Helhed. Vi bør have en samlet Plan for vor Landbrugsproduktion, og der ligger sikkert her en Opgave, som Landbrugsorganisationerne maa tage op, thi alt tyder paa, at den kommende Tid vil møde med store Krav til os alle.

Justitsraad *Lützen* vilde anbefale, at man søgte at indføre Tiden fra 1. Maj til 30. April som Regnskabsaar i Landbrugsregnskabet.

*Foredragsholderen* kunde tiltræde Justitsraad *Lützens* Ønske om at faa indført ensartede Terminer i Landbrugsregnskaberne, men vilde dog anse det for heldigt at lægge Regnskabsaarets Begyndelse lidt længere frem end til 1. Maj, selv om dette vel maatte anses for et Fremskridt, fremfor at begynde Regnskabsaaret saa sent som den 1. Juli. Taleren mente ogsaa, at Kvægholdet, som Helhed havde virket under særdeles gunstige Forhold i det andet Krigsjaar, men dette gjaldt mindre, naar man saa paa Mælkeproduktionen alene, idet det særlig var de høje Kød- og Kreaturpriser, der havde bidraget til at sætte Udbyttet op. Taleren kunde i og for sig dele Konsulent *A. P. Jacobsens* Betragtninger angaaende Arealopgørelserne, men man bør dog erindre, at de sidste Arealtællinger særlig har haft til Opgave at skaffe Oplysninger om Størrelsen af de besaaede Arealer. Det er forstaaeligt, om de er blevne lidt prægede af de særlige Formaal, de har haft; med Hensyn til Spørgsmaalet om »Benyttet Brak«, da er det sikkert Hensigten atter at tage denne Gruppe med, naar vi igen kommer ind i normale Forhold. Taleren ansaa det for

tvivlsomt, om en samlet Planlægning af Planteproduktionen, som af Hr. *Jacobsen* antydet, lod sig gennemføre. Med Hensyn til Husdyrbrugsproduktionen havde man gennem Andels-Organisationerne betydelig større Indflydelse, og det var muligt, at man paa visse Omraader kunde naa noget ad denne Vej ogsaa for Planteavlens Vedkommende, I det store og hele maatte man dog sikkert lade Landmændene selv foretage deres Dispositioner her og indskrænke sig til en fornuftig ledet Prisreguleringspolitik.

Justitsraad *Lützen* troede ikke, at en Regulering af Planteproduktionen bedre lod sig gennemføre af Organisationerne end ved Regeringsforanstaltninger og kunde iøvrigt godt tænke sig en Ordning, hvorved det blev paabudt Jordbrugerne at dyrke en vis Del af Arealet med Brødkorn. Naar det blev ens for alle, vilde der intet uretfærdigt være heri. Iøvrigt kunde Taleren ønske at faa oplyst, hvor stort vort Behov af Brødkorn er, og hvor stort Areal vi skal benytte for at avle tilstrækkeligt.

Konsulent *A. P. Jacobsen* troede vedblivende, at Planteproduktionens Regulering var en Opgave, der laa nærmest for Landbrugsorganisationerne, men det er muligt, at der maa en stærkere Concentration af Organisationsevne til, før de er i Stand til at løse Opgaven fuldtud tilfredsstillende.

*Foredragsholderen* oplyste, at det indenlandske Forbrug af Rug til Brødkorn androg ca. 243 000 Tons samt 216 000 Tons Hvede. Efter det Areal, der er besaaet med Vintersæd i indeværende Aar, har vi med Normalhøst omtrent den Mængde Rug, vi skal bruge, medens vi antagelig kommer til at mangl 70 000—80 000 Tons Hvede. Desværre vil vi i Aar næppe kunne regne med en Middelhøst, da mange Hvedemarker sikkert har lidt under Vinteren og vil blive af tarvelig Beskaffenhed, hvilket tildels ogsaa gælder om Rugen. Men ganske bortset herfra maa en Udvidelse af Brødkornsarealerne anses for ønskelig, saaledes at vi paa dette Omraade kan se Fremtiden i Mød uden Bekymring.

Konsulent *P. K. Thordal* meddelte, at i Angivelserne fra Landbrugsregnskaberne fra de 3 Landboforeninger i Københavns Amt angaaende Prisen pr. Kostdag var hele Forplejningen medregnet.

Forsøgsleder *J. C. Larsen* kunde ikke give Tanken om Saatvang sin Tilslutning og mente heller ikke, at en saadan var nødvendig, naar blot Prisforholdet mellem Kornarterne blev mere rimeligt. Men med de nuværende Priser paa Brødkorn og Foderkorn kan man næppe vente nogen Forøgelse af

Brødkornsarealet. Iøvrigt var det dog næppe alene Priserne, men ogsaa de vanskelige Vejrforhold under Saaningen, der havde bidraget til, at Vintersædsarealerne var blevne formindskede.

*Den ledende Præsident* udtalte, at han tidligere havde haft Lejlighed til som Formand for Landbrugsudvalget at udtale sig imod Saatvang, og han fastholdt vedblivende sit Standpunkt ud fra de Synspunkter, der i Redegørelsen fra Landbrugsudvalget var gjort gældende. Med Hensyn til Opmuntring til forøget Dyrkning af Brødkorn har vi tilraadet, at Priserne fastsættes saaledes, at Brødkornsdyrkingen virkelig bliver rentabel i Forhold til andre Afgrøder; thi naar dette sker, vil Sagen sikkert ordne sig. Iøvrigt mente Taleren ikke, at Brødkornsspørgsmaalet vilde komme til at volde Vanskeligheder; det var snarere Fremskaffelsen af tilstrækkelige Kartoffelarealer, der for Tiden var det mest brændende. Hvis vi ikke faar fuldt nok af Rug og Hvede, kan Resten erstattes med Byg, men for Kartoflerne har vi ingen Erstatningsmidler. Den Ordning, Københavns Kommune har truffet eller ønsker at træffe med Kartoffelavlerne, er overordentlig tiltalende, men en saadan Foranstaltning kan næppe iværksættes overalt, og det vilde derfor vistnok være ønskeligt, om Regeringen vilde anspore til forøget Kartoffeldyrkning ved at sætte en Præmie for Dyrkning af Kartoffler ud over det normale i hvert enkelt Landbrug.

Justitsraad *Lützen* ønskede oplyst, hvornaar man havde tænkt sig at meddele den Pris paa Brødkorn, der skulde animere Landmændene til Dyrkingen, thi det nyttede jo ikke, at Prisen først blev ansat efter at Arealerne var tilsaaede.

*Den ledende Præsident* kunde ikke udtale sig nærmere herom. Vi har i Landbrugsudvalget tilraadet at fastsætte Prisforholdet som anført, men Fastsættelsen af selve Prisen og Tiden, naar den ansættes, bestemmes jo af Regeringen.

Konsulent *A. P. Jacobsen* udtalte, at naar Landets Forsyning med Brødkorn var forløbet tilfredsstillende, var Grunden den, at man kunde anvende Byg, thi derved var Brødkornsarealet jo i Virkeligheden blevet udvidet betydeligt.

*Den ledende Præsident* bragte derefter Foredragsholderen Selskabets Tak for hans aktuelle og interessante Foredrag. Vi har jo af Foredraget faaet det Indtryk, at det er en Guldalder, vi de sidste Par Aar har levet i, men der er det mærkelige ved denne Guldalder, at vi sikkert alle kan samles i Ønsket om, at den maa ophøre snarest muligt.

## Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1916.

### III.

#### Beretning fra Statskonsulent Axel Appel.

Idet jeg herved fremsender en meget kortfattet Beretning om min Virksomhed i 1916, som Statskonsulent i Husdyrbrug, skal jeg iøvrigt tillade mig at henvise til Artiklen i 7. Hæfte af Tidsskrift for Landøkonomi om Husdyrbruget i 1916, i hvilken Artikel jeg ret udførligt har omtalt Husdyrbruget med særligt Henblik paa Kvægavlen.

Stambogsførelsen. Foreningen af jyske Landboforeninger har i 1916 overdraget det Medarbejderskab ved Stambogsførelsen over Tyre af jysk Race, der tidligere udøvedes af afdøde Konsulent *S. P. Petersen*, til Foreningens nuværende Sekretær og Konsulent *Lars Frederiksen*, saaledes at han og jeg i Fællesskab i 1916 har udarbejdet 24. Bind af Stambog over Tyre af jysk Race, der udkom i Januar 1917. Dette Bind omfatter dog kun 37 Tyre, fra Nr. 2072—2108, hvilket er et noget mindre Antal end i tidligere Bind. Grunden til denne mindre Høst er væsentlig en usædvanlig tidlig Afhændelse af de paagældende Avlsdyr, som en Følge af de høje Kvægpriser. Af de optagne 37 Tyre kan for

de 36's Vedkommende Afstamningen paa fædrene Side føres tilbage til Stambogstyre; 24 er Sønner af Stambogstyre, Resten S. Sønner og S. S. Sønner.

Og det er fremdeles de samme Tyreslægter, der leverer Hovedparten af Stambogsmaterialet, som nu i en længere Aarrække, nemlig Hanneruptyrene (16) gennem Hannerup Gerber, Stbg. Nr. 1339 (5) og Trustrup Hannibal, Stbg. Nr. 1482 (11), Elkjærslægten (7), Cæsartyrene (6) og Assistentslægten (3), dog saaledes, at Hanneruptyrene synes mer og mer at blive de dominerende. Ogsaa for 24. Binds Vedkommende foreligger der Oplysninger om de paagældende Tyremødres Ydelser af Mælk og Smør, en Ydelse, der for de enkelte Individier er højst forskellig, men hvor Fremgangen fra 22. til 24. Bind er meget kendelig, og forhaabentlig vil Udviklingen fortsætte sig i samme Retning som nu i en Aarrække.

I Slutningen af 1916 har jeg forberedt Udarbejdelsen af 4. Bind af Stambog over Væddere af Oxford Downs og Leicester Race. Jeg finder Anledning til ogsaa i denne min Beretning — som tidligere andetsteds — atter at udtale en Beklagelse af den Mangel paa Forstaaelse af Faareavlens Tarv, der viste sig i, at man — af »Sparsommelighedshensyn« — i Husdyrloven af 1912 udelukkede denne Avlsretning for det den siden 1902 ydede beskedne Statstilskud af 5000 Kr. til Støtte for Faareavlsforeninger. Man kan i det hele under den nærværende Tid — hvor Tilførslerne ude fra er saa mangelfulde og usikre — ikke undgaa at komme til at tænke paa, at med det meget stærkt reducerede Faarehold, som de senere Aars Udvikling har medført, er vi paa Uldforsyningens Omraade blevet gjort mere afhængige af denne Tilførsel end heldigt er.

I 1916 har Dyrskuevirksomheden heldigvis kunnet udfolde sig uhindret til Gavn for Avlsformaalene og Avlsledelsen og til Lettelse af en rationel Avlsdyromsætning. At kunne følge samtlige Statstyreskuer og

flest mulige Landboforeningsdyrskuer er indenfor mit Arbejdsomraade en væsentlig Forudsætning for at kunne røgte saavel Stambogsføringen, som den raadgivende Stilling i Avlen paa en for mig selv og for Virksomheden tilfredsstillende Maade. I 1916 har jeg overværet samtlige 9 Statstyreskuer i Jylland, nemlig i Randers, Vejle, Skanderborg, Viborg, Vejen, Thisted, Hjørring, Aalborg og Herning, samt Statstyreskuet i Odense; endvidere Landboforeningsdyrskuer paa Samsø, i Kolind, Tørring, Ulfborg, Horsens, Randers, Vejle, Odder, Aarhus, Hjørring og Aalborg, samt Fællesdyrskuet i Odense og Ungskuerne i Varde og Ringsted. Varde Skuet var saavel stort som godt — og vellykket i enhver Henseende. Foruden at der under Skuet blev afholdt Foredrag over de forskellige Husdyrafdelinger paa Stedet, blev der for Kvægets Vedkommende givet et Slags Instruktionskursus ved Bommene, en sagkyndig Vejledning og Kritik til yderligere Tilegnelse af Dommerudvalgenes Bedømmelse, hvilken Foranstaltning syntes at slaa udmærket an. Jeg lagde for med en saadan »Undervisning«, der senere fortsattes af Konsulent *Bredkjær*. Endelig overværede jeg det fynske Fællesdyrskue i Odense.

Statstyreskuerne i 1916 bar i meget kendelig Grad Vidne om den Indflydelse, som de meget høje Kvæg- og Kødpriser har udøvet overfor Tyrebestanden, idet en hel Række Foreninger ikke har kunnet modstaa disse høje Priser, men har afhændet deres Tyre i 3 og 4 Aars Alderen, hvorfor Skuerne ogsaa gennemgaaende, særlig i Randers-, Aarhus-, Ringkøbing-, Hjørring- og Aalborg Amter var meget faatalligt repræsenteret. Som en Følge af denne tidlige Afgang af Tyre i mange Kvægavlsforeninger har Efterspørgselen efter unge Avlsdyr været betydelig i 1916 og til stigende Priser. (Se »Husdyrbruget 1916« i »Tidsskrift for Landøkonomi«, Hefte 7).



Om Udviklingen af Kvægavls- og Kontrolfor-  
eningsarbejdet, i hvilket jeg som sædvanlig har taget  
Del gennem de forskellige Foreningers Sammens'utninger  
og Organisationer, har jeg i den ovennævnte Artikel i  
»Tidsskrift for Landøkonomi« givet ret indgaaende Med-  
delelser og Oplysninger, hvortil her henvises.

Som Medlem af Foreningen af jyske Landbofor-  
eningers Udvalg for Tilsyn med Kvægbesætninger har  
jeg haft Lejlighed til at tilse en hel Række af vore  
bedste Avlsbesætninger af baade jysk, rød dansk og  
Korthornsrace. Stillingen paa Kvæg- og Faareavlens  
Omraade i 1916 har — saa vel som i 1915 — været  
kendelig paavirket af de af Krigssituationen skabte Pris-  
forhold, hvilket det alt ovenfor omtalte Forhold ved-  
rørende Dyrskuerne har vidnet om, men ogsaa ved-  
rørende hele denne væsentlige Side af Produktionen  
skal jeg her tillade mig at henvise til min Afhandling  
om Husdyrbruget 1916, hvor den er gjort til Genstand  
for en nærmere Omtale.

Som Formand for Foreningen af jyske Landbo-  
foreningers Regnskabsudvalg har jeg paa Regnskabs-  
førelsens Omraade Samarbejde dels med Kontrolfor-  
eningerne, dels med de i Jylland og paa Samsø op-  
rettede Regnskabsforeninger. Det er uden for al Tvivl,  
at Interessen for Optagelsen og Gennemførelsen af Land-  
brugsregnskabsføring er voksende. Foreløbig vil dog  
en gennemført Landbrugsbogføring i de almindelige  
Landbrug næppe vinde synderlig Udbredelse udover  
den, der udøves gennem Virksomheden i Regnskabs-  
foreningerne, men denne Vej er jo ogsaa meget farbar,  
og jeg skønner ikke, man har Raad til at kimse ad  
denne, ej heller at der er nogen Fare i Benyttelsen af  
denne Form, idet den skulde vanskeliggøre eller forhale  
Gennemførelsen af det Ideal, der er udtrykt i, at den  
enkelte Landmand selv fører og opgør sit Regnskab  
over Bedriften.

Foreningen af jyske Landboforeningers Regnskabs-

udvalg har i 1916 gennemført et — som det hidtil synes vellykket — Samarbejde med de Landbrugsskoler, der uddanner Kontrolassistenter, idet Udvalget paa Landbrugsskole-Foreningens Foranledning giver de Opgaver — Regnskabsopgaver — som Kontrolassistent-Eleverne ved de paagældende Kursus's Afslutning faar forelagt til Løsning, ligesom Udvalget sender en Censor, der i Forening med Skolens Lærere bedømmer de paagældendes praktiske Prøver i Gerberering og Beregning, for hvilke der gives Eleven et Vidnesbyrd. — Jeg har taget virksom Del i Arbejdet for Udarbejdelse af ensartede Regnskabsbøger for samtlige Kontrolforeninger her i Landet.

Ogsaa i 1916 har jeg udøvet en ret omfattende Foredragsvirksomhed rundt om i de jyske Landboforeninger, til hvilke der gennemgaaende har været meget god Tilslutning; ligeledes har jeg talt flere Gange ved Kvægavls- og Kontrolforeningernes Fællesledelsers Aarsmøder. Ved Ungskuet i Varde 1916 har jeg holdt Foredrag om »Udstillingen af Kvæg og Faar«; ved Statstyreskuet i Vejen og ved Kolding Omegns Landboforenings Dyrskue samme Steds gav jeg en Oversigt over det fremstillede Kvæg og dets Bedømmelse. Endelig har jeg i Det kgl. danske Landhusholdnings-selskabs Møde den 4. Marts 1916 holdt Foredrag om »Kvægavlens og Faareavlens nuværende Stilling og Fremtidsudsigter« og ved det fynske Delegeretmøde i November talte jeg om »Husdyrlovenes Betydning for Avlen samt Statens Forhold til Planteavl og Husdyravl«.

Jeg har deltaget i mange Møder i 1916, dels indenfor Foreningen af jyske Landboforeningers Husdyr- og Regnskabsudvalg, samt i flere Bestyrelsesmøder, dels i Landhusholdnings-Selskabets Udvalg, i Møder om fremtidig Eksport af Avlskvæg til Rusland, i Delegeretmøderne i Aarhus, København og Odense, i Statsdyrskuekommissionens Aarsmøde og Ud-

valgsmøder, i Aarsmøder for Kvægavl- og Kontrolforeningernes Fællesledelse.

Ganske som i tidligere Aar er der fra Landbrugsministeriet og Landhusholdningsselskabet oversendt en Række Sager til Erklæring og Betænkning.

Ud over Stambogsarbejdet har min litterære Virksomhed været ret betydelig, omfattende Afhandlinger om Husdyrbruget til Tidsskrifter og landøkonomiske Ugeblade samt mindre Artikler til Dagspressen.

---